

לביעה של תורה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תקכב
ו בשבט תשפ"ה
פרשת "בשלח"

"כַּתְּבֶם עַל לוח לְפָנַי" חיזוק לקראת 'ימי ידיעת התורה'

אנו בעיצומו של השבוע הרביעי של 'ימי גיבור מלחמה. הוא היווה שילוב מיוחד של בני"ש השובבי"ם'. בכל אחד משבועות אלו

אנו עוסקים בישיבה בנושא מסוים, והשבוע אנו עוסקים בהנהגות תלמיד חכם ובן תורה. אני מעדיף להשתמש בתואר 'בני"ש', בן ישיבה, או בן תורה מפני שהוא מציין הנהגה השונה מהרגיל.

**ככל שאדם
מרבח בידיעת התורה,
כך הוא
מתקשר יותר לתורה
ומתמלא באהבתה**

אנו עוסקים בישיבה בנושא מסוים, והשבוע אנו עוסקים בהנהגות תלמיד חכם ובן תורה. אני מעדיף להשתמש בתואר 'בני"ש', בן ישיבה, או בן תורה מפני שהוא מציין הנהגה השונה מהרגיל.

"הויציק חז' בשפתותיך"

קודם להלכות תלמוד תורה קבע הרמב"ם את מקומן של 'הלכות דעות', העוסקות בענייני מידות, בבחינת "דרך ארץ קדמה לתורה".⁶

"ומשל ברוחו מלכד עיר"

דוד המלך מכונה בכתובים 'עדינו העֶזְנִי', על שם ש"כשהיה יושב ועוסק בתורה היה מעדן עצמו כתולעת, ובשעה שיוצא למלחמה היה מקשה עצמו כעץ".² דוד המלך היה הוגה בתורה בלילות, כמסופר בגמרא,³ וגם בעומדו מול מלכים היה עסוק בלימוד תורה.⁴ עם זאת, היה דוד המלך

שהיה גם כן מלך, לכאורה תהיה לו לחרפה אם בהיותו בחברתם יהיה הוא מדבר בדברי מוסר ותורה... לא היה חש לזה כלל ולא היה לבו נפתה בהבלים האלה אחרי שכבר השיג האמת" (מסילת ישרים, פרק ה).

⁵ עיין חובות הלבבות, שער ייחוד המעשה, פרק ה: "ואמרו על חסיד, שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם: שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה. אמרו לו: ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם: מלחמת היצר וחיליו"; מסילת ישרים, פרק א: "והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך... ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם... עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור".

¹ שמואל ב, פרק כג, פסוק ח

² מועד קטן, דף טז, עמוד ב

³ ברכות, דף ג, עמוד ב: "אמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר".

⁴ תהלים, פרק קיט, פסוק מו: "וַאֲדַבְרָה בְּעֵדְתֶיךָ נֶגֶד מַלְאָכִים וְלֹא אֲבוֹשׁ" - "שאע"פ שרוב המלכים עסקם ודבורם בדברי גדולות והנאות, ודוד

רבות ש”כתרה של תורה” הוא מבט עליון המביט על התורה כ”כתר”.

הרמב”ם משתמש בביטוי זה במשמעות נוספת, שלאמתו של דבר היא זווית נוספת של אותו מובן. כך כתב הרמב”ם בהלכות ‘תלמוד תורה’¹¹: **”בשלשה כתרים נכתרו ישראל: כתר תורה, וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה - זכה בו אהרן...”**. כידוע, מתנת הכהונה אינה תלויה בבחירת האדם ולא ניתנת לרכישה בידי. כאשר המלך עוזיה ניסה ליטול לעצמו כתר כהונה הוא נענש בצרעת שפרחה במצחו¹². השני הוא **”כתר מלכות - זכה בו דוד...”**. גם כתר זה אינו נתון לכל, כי אם לשכבה מצומצמת ביותר. לדברי הרמב”ן, החשמונאים, שהיו מבני לוי, נענשו על שנטלו את המלוכה לעצמם¹³. לעומתם, **”כתר תורה - מונח ועומד ומוכן לכל ישראל... כל מי שירצה יבא ויטול”**.

מה הייתה כוונתו של הרמב”ם לחדש? הלוא פשוט וברור שביכולת כל אחד ללמוד תורה! ראיתי דבר נפלא המובא בשם הרב צבי מאיר זילברברג שליט”א, בעל ‘שיחות התחזקות’. אנחנו שומעים, רואים או יודעים על התמדת לימוד התורה של גדולי ישראל. למשל, בבית מדרשו אנחנו זוכים להתבשר מדמותו הגדולה של רבנו הגדול הרב אביגדר נבנצל שליט”א. שמעתי מבנו של הרב, שביום השלושים לפטירת הרבנית הוא ערך ‘סיום ש”ס’. בימי השבעה עצמם היה אסור לו ללמוד, ואם כן נותרו מעט יותר משלושה שבועות בהם הם הספיק לסיים את הש”ס כולו. כך היה גם מאות פעמים נוספות. כלומדי בית המדרש היינו מורגלים לראות אותו רוכן על הגמרא באפיסת

בפרקים אלו מתאר הרמב”ם את הנהגתם של תלמידי החכמים⁷: **”כשם שהחכם ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו... ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר”**. בהמשך הוא מפרט את דבריו, ובין השאר הוא מציין⁸: **”תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות, ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות”**. לתלמיד חכם ולבן ישיבה יש תרבות דיבור מיוחדת ומאירת פנים. הוא נוהג אחרת כאשר הוא רואה אוכל או נכנס לחדר האוכל; הוא נוהג אחרת כאשר הוא מצוי בתור לרכבת או לאוטובוס; הוא נוהג אחרת כאשר הוא נוהג את רכבו בכבישים. לשם בנייה שלמה של דגם אישיות זה נחוצה עבודה גדולה, וכדאי ללמוד את דבריו של הרמב”ם בהלכות אלו במלואם.

”מונח ועומד ומוכן לכל ישראל”

ברצוני לעסוק היום בדמותו של התלמיד-חכם במובן הלימודי. כל מי שהגיע לישיבה בא על דעת ללמוד, להתעלות, לגדול בתורה ולצמוח רוחנית. כיצד ניתן להגשים זאת? כיצד נקבל סיפוק מהלימוד? כיצד נהנה כל כך מהלימוד, עד כדי כך שכעבור שנים נתרפק בגעגועים על תקופת הלימוד הזו? כיצד המסכת הנלמדת בישיבה תיבלע בדמנו ותהיה סדורה במוחנו ושגורה בפינו?

בכלל הנהגותיו של תלמיד חכם ובן ישיבה מציין הרמב”ם שיישא בת תלמיד חכם ולא בת עם הארץ⁹. כסיבה לכך הוא לא מציין את העובדה שבת עם הארץ אינה יודעת די הלכות, אלא את זאת שהיא אינה יודעת **”כתר התורה”** מהו¹⁰. רבנו הגדול, הרב יעקב כ”ץ שליט”א היה מדגיש פעמים

¹¹ פרק ג, הלכה א

¹² דברי הימים ב, פרק כו, פסוקים טז-כא

¹³ פירוש הרמב”ן בראשית, פרק מט, פסוק י: “ולפי דעתי, היו המלכים המולכים על ישראל משאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה... וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב... כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד... והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום”.

⁶ ויקרא רבה, פרשה ט, אות ג

⁷ פרק ה, הלכה א

⁸ הלכה ז

⁹ הלכות דעות, פרק ה, הלכה ב; שם, פרק ו, הלכה ב; הלכות איסורי ביאה, פרק כא, הלכה לב

¹⁰ הלכות איסורי ביאה שם: “לא ישא אדם בת עמי הארץ, שאם מת או גולה בניו עמי הארץ יהיו שאין אמן יודעת כתר התורה... ולעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם שאם מת או גולה בניו תלמידי חכמים...”.

לקראת השלמות, ולכן הוא פועל דווקא מתוך בחירה, הזדהות וחיבור פנימי. היבט זה דורש מאיתנו לחנך את עצמנו ולעבוד עבודה פנימית מרובה.

לא פעם אנחנו שומעים בישיבה שהתלמידים מספרים לנו, שבשנים בהם הם למדו בישיבה התיכונית הם לא אהבו את הגמרא. רק לאחר שהם הגיעו לישיבה הם טעמו את טעמו של לימוד מרצון אמיתי, וכעת הם שמחים ופורחים. דווקא כעת, כאשר הלימוד אינו נעשה מתוך כפייה, הם מקבלים חשק ואוהבים את התורה ואת הגמרא.

לימוד התורה מורכב משני חלקים¹⁵: הראשון, חלק הלימוד, הכולל את שקידת התורה במידת האפשר, כאמור¹⁶: **”וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה”**, בלא לשלול את הקדשת הזמנים החוצים לתזונה, למנוחה, להרגעת הנפש, לשירות בצבא וכדומה. החלק השני הוא ידיעת התורה - על האדם לשאוף שהקב”ה יסייע לו להגיע לידיעת התורה כולה, נגלה ונסתר, ולעמול על כך¹⁷.

באחת מאגרותיו כתב הרב זצ”ל¹⁸: **”לא ראיתי חכם גדול באמת כי אם מאותם שמימים עיקר עסקם בתלמוד וראשונים ללמוד ולחזור כסדרם ממש, בייחוד בראשית ביכורי הילדות”** (נדמה לי שגם אנחנו עדיין מצויים במידת-מה בתקופה זו).

אם כן, בנדון זה התשובה היא שעלינו להרבות בחזרות על הלימוד. החזרות הן דבר גדול, שמביא אותנו לידיעת התורה, לאהבתה ולהתקשרות עימה, וכך יעלה בידינו בעזרת ה' לקבל את האור הגדול שבתורה.

”כך הוא סדר משנה”

אני סבור שכאשר אדם מסכם את לימודיו הדבר מביא תועלת מרובה, מפני שהסיכום גורם לנו

כוחות לאחר לימוד ממושך. אמר לי פעם הרב יעקב כ”ץ שליט”א: **”וכי אתה יודע מה זה ר' אביגדר? זה שמונים שנה של כל לילה של עמל תורה! עמל תורה של יום ולילה בלי להפסיק!”**, זאת בנוסף לגאונות ולצדקות. מאז חלפו עוד כמה שנים וכעת מדובר כבר על למעלה מתשעים שנות עמל תורה ללא הרף. אנחנו מכירים את עצמנו ויודעים עד כמה קשה לנו ללמוד 'סדר' אחד ברציפות וללא הפסקה...

הסביר רבי צבי מאיר, שכוונת הרמב”ם היא להדגיש שעל כל אחד לחתור לקנות את כתר התורה לפי כוחותיו האישיים. אומרים בשם רבי זושא מאניפולי: בשמיים לא ישאלו אותי מפני לא הייתי כמו הרב נבצל או גדול אחר, אלא ישאלו אותי מפני לא הייתי כמו שאני עצמי צריך להיות! עלינו להשתדל להיות כפי שנתבע מאיתנו, כל אחד בהתאם לכוחותיו ולאישיותו¹⁴. כתר התורה מונח עבור כל אחד כפי כוחותיו.

”דְּבַקְתִּי בְּעִדְוֹתֶיךָ ה'”

כיצד נגיע לכך? הרי כל אחד מאיתנו בא מרקע מסוים ומסביבה מסוימת, ולא תמיד דרכנו סוגה בשושנים, על אף שאנו מגיעים להישגים נאים. מהי הדרך להעפיל עוד ועוד? הלוא ייתכן שתלמיד יסיים את חמש שנות 'ישיבת ההסדר' ובסופן הוא יחוש שלא רכש בהן ידיעה של מסכת. זה מצב מעציב מאוד.

התשובה לכך היא ככל הנראה פשוטה מאוד, אלא שנחוץ ליישם אותה. כאשר עוסקים בדבר-מה פעמים רבות הולכת ומתבססת חיבה כלפיו. עיקרון זה נכון במיוחד בדורנו שהוא דור המונע מתוך בחירה. כיום, איש אינו פועל רק מתוך ציות למה שציוו אותו, ובמקרים מסוימים הדבר גורם שאנשים אינם מתפללים בקביעות. יש בכך צד מעלה - דבר זה מורה שהעולם עולם מתקדם

¹⁴ עיין בית אלוקים למבי”ט, הקדמה: **”שלא ידין ולא יגזור על פלוני שהוא גדול מפלוני עד שיגיע למקום חק תכונת כל אחד ואחד, כי גודל השכר הוא לפי גודל המעשים על חק ההכנה... כי אותם שהם גדולים בתורה ובמע”ט בעוה”ז והיה בכח וחק הכנתם לעשות יותר ולא עשו, הם בעוה”ב למטה מן מדרגת התחתונים ושפלים מהם שלא השיגו לעשות כל מה שעשו הם ולא נמנעו אלא מפני מיעוט הכנתם”**.

¹⁵ עיין שולחן הרב, הלכות תלמוד תורה, פרק ב, סעיף ג

¹⁶ יהושע, פרק א, פסוק ח

¹⁷ עיין נפש החיים, שער ד, פרק ב

¹⁸ אגרות הראי”ה, אגרת ה; מופיע גם באורות התורה, לחיזוק דברי תורה

שלמדת ב'זמן' הקודם, בבחינת "תפסת מרובה - לא תפסת"²⁰.

"בְּנֵי שְׂמֹר אֲמָרֶיךָ"

ראשית, יש לצלוח את משוכת ארבע הפעמים הראשונות, שאני סבור שהם קשות מאוד לבני דורנו. כיום, ישנם רק יחידים הרגילים לחזור עוד ועוד, ואפילו מאות פעמים. אולם, ידועה אגרתו של הרב זצ"ל לאחי²¹: "מאד נבהלתי ממה שראיתי שהנך חוזר רק שלש פעמים על תלמודך" - כלומר, ארבע פעמים כולל הלימוד הראשוני. "הנני יודע ועד על פי הניסיון" - כך הרב מעיד מניסיונו, "כי אי אפשר כלל לזכות בחזרה של ג' פעמים. ואבקשך מאד להרגיל עצמך לחזור לכל הפחות עשר פעמים כל פרק קודם שתתחיל פרק אחר"²². אני מוכן לומר שהלוואי ונלמד את הדף ארבע פעמים כפי שהצעתי, ולאחר מכן נחזור עליו בשקלא וטריא עם חבר או על ידי סימנים. ממשיך שם הרב: "כי אין תועלת כלל בלימוד שנשכח מיד אחר הלימוד".

בישיבה אנחנו רוצים לבנות קומה גדולה יותר. איני יודע אם נצליח לחזור עשר פעמים, אבל נראה לי שמי שילך בדרך הזו יצליח לקנות את עיקרי הדברים שבדף, ויחידים יצליחו אף יותר מכך. הרב צבי יהודה כותב שחזרות על יותר מהנחוץ מלמדות על אהבת תורה גדולה²³. לפני עשרות שנים שאלתי את הרב נבנצל שליט"א כמה יש לחזור, והוא השיב לי שהגר"א אמר לרבי חיים מוולוז'ין: "כל ימיו בעמוד וחזור קאי"²⁴. נהיה אמיתיים עם עצמנו ונדע לאיזו מדרגה אנו שייכים ולאיזו איננו שייכים לעת עתה, אך מכל מקום, אם אכן נעשה כפי שתיארתי לעיל נתקדם מאוד.

לחדד את ההבנה¹⁹. מו"ר הרב הדרי זצ"ל חינך אותנו להרבות בסיכום ובכתיבה, אך לצערי אני מתרשם שהדור של היום הוא דור המסכים וכיום לא קיימים הרגלי כתיבה. גם כעת איני רואה איש מסכם את השיחה...

לדעתי, במבחנים ישנה תועלת מרובה. ישנם בינינו אברכים שנבחנו בהיקפים רחבים ורכשו ידע נרחב. בנוסף לכך, אני סבור שיש לאמץ את הרגל הסיכום. לאחר כל עמוד שלומדים יש לסכם אותו, ולאחר מכן לנצל זמנים פנויים - כגון המתנה לאוטובוס וכדומה - על מנת לחזור על הסיכום. פעמים רבות ראינו את מו"ר הרב נבנצל שליט"א במצבים שונים - בתור במכולת, בנסיעה וכד' - כשגמרא קטנה בידו והוא אינו יודע מהנעשה סביבו. אמנם, איננו במדרגה זו, אך בידינו לחזור מן הסיכום - מן הדף או מהמכשיר הסלולרי.

חשוב לחזור שוב ושוב. בתחילה יש ללמוד את הדף בספר, פעם ראשונה, שנייה, שלישית ורביעית, וככל שחוזרים כך החזרות תהיינה מהירות יותר. והקניין בנפש והידיעה יהיו עמוקים הרבה יותר. לאחר ארבע פעמים ניתן לחזור באופנים שונים - לחזור בעל פה על עיקרי הדברים שבדף הגמרא או מתוך הסיכומים. לעניות דעתי, זו הדרך הקצרה שתביאנו לידי ידיעת התורה.

ככל שאדם מרבה בידיעת התורה, כך הוא מתקשר יותר לתורה ומתמלא באהבתה, ואף באהבת ה'. אני טוען מניסיון של שנים בעולם הישיבות שאכן שיטה זו מועילה ומצמיחה תלמידי חכמים שקנו את התורה בנפשם.

מספרים שבחור ניגש לרב אלישיב זצ"ל ושאל אותו מה עדיף לעשות בין הזמנים - להשלים את מה שלא הספיק במסכת הנלמדת במסכת במהלך ה'זמן' או להכין את המסכת שתילמד ב'זמן' הבא? ענה לו הרב אלישיב: יותר טוב שתחזור על מה

¹⁹ עיין חידושי אגדות מהרש"א, בבא בתרא, דף י, עמוד ב ד"ה שהיו: "יש לפרש כי עיקר הלימוד ושנעשה בו רושם הוא הלימוד הבא מכתובת יד"; קב הישר, פרק נה: "הזהיר הקדוש ברוך הוא למשה שהיה רבן של ישראל על הכתיבה כי זהו תועלת גדול לזכרון"; סידור קול יעקב, סדר הלימוד, סימן לד: "קנה לך חבר - זה הקולמוס, הנקרא קְנָה, כי זה מביא לידי זכרון"; אור צדיקים, עמוד התפילה, סימן כב, אות טו.

²⁰ יומא, דף פ, עמוד א

²¹ אגרות הראי"ה, אגרת ו; מופיע גם באורות התורה, לחיזוק דברי תורה

²² ראה קרינא דאגרתא (לר"י קנייבסקי), חלק א, אגרת כו: "אם אחר שלמדת הסוגיא ארבע פעמים תחזור כל פרק שגמרת עוד ארבע פעמים תראה במשך הזמן תועלת גדול מאוד מזה ותהיה בגדר בקי ממש בזה הגמרא שלמדת, וגם תרגיש אי"ה נעימות גדול בלימודך".

²³ אור לנתיבותי, פרק ב: "ההוספה הזאת של החזרה והשנון שאחרי מלוא הקנין והקביעות של דברי תורה... באה היא כבר... מצד החבה היתרה והקשור הנפשי הפנימי לתורה האלקית ולכל דבריה שבאהבתה תשגה".

²⁴ כתר ראש, סימן נז

באחת משנות לימודי ב'כולל' הרב יעקב כ"ץ שליט"א היה בשנת שבתון והרב נבצל החליף אותו, וגם הוא ערך לנו מבחנים כנהוג ב'כולל'. באחת הפעמים שאלו אותו אם למלא את המבחן כשהספרים סגורים, והרב השיב: "מה זה משנה לי? אני רק רוצה שתדע את כל החומר..."

לשם נתינת תמריץ ועידוד, בכוונתנו לחלק סטים של ש"ס בבלי לנבחנים שיפגינו השקעה ועמל תורה, שקידה וידיעת התורה. מתוך הניסיון אני מבטיח שמי שילך בדרך זו יצליח. איננו מכריחים איש לעשות זאת, אלא רק מעודדים לבחור בטוב. **"הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבְחַרְתָּ בְּחַיִּים"**²⁵, ו"אין 'חיים' אלא תורה"²⁶. בעזרת ה' נצליח כולנו.

"כְּבִי נְפִנְתִי אֶמְרֶתְךָ"

לפיכך הנהגנו בישיבה לערוך ימי חזרה ישיבתיים. זהו אוצר גדול, שבשנים עברו שתפו אותי בחורים שזהו הדבר הטוב ביותר שחוו פה.

בעזרת ה', בשבוע הבא נתחיל במרץ מיום ראשון חזרה על חמשת הדפים הראשונים של מסכת קידושין. אני מציע להשקיע בזה את מלוא שלושת ה'סדרים' שבכל יום. ללמוד כל דף עם רש"י ותוספות, לחזור עם הר"מ על היסודות שנאמרו בשיעורים ולשנן זאת שוב ושוב.

אמנם ידיעת מספר דפי גמרא, רש"י ותוספות על בְּרָיָם היא לא משימה גדולה במיוחד, אך הגשמתה היא תענוג גדול ומביאה אושר גדול ושמחה בנפש. הלוא אנו כה מחפשים את נקודות השמחה, הסיפוק, האושר, וה'התחברות' לתורה מתוך האמת הפנימית שלנו.

מיום ראשון יתקיים פה בעזרת ה' 'מרתון' של לימוד תורה. גם בלילות שבת היו כאן תלמידים שישבו עד השעות הקטנות וחזרו על תלמודם. זה יהיה 'מרתון' של תורה, 'מרתון' של שמחה, 'מרתון' של סיפוק.

עיקר שאיפתי היא שכל אחד מיושבי בית המדרש יטעם את טעמם המתוק של עמל התורה ושל ידיעתה. אני מקווה שכל אחד שיסיים את המבחן יקום מכיסאו בתחושת סיפוק על ידיעת התורה לה זכה.

"מָה אֶהְבֵּתִי תוֹרֶתְךָ"

ב'סדר בוקר' של יום שלישי שלאחר מכן, כ' בשבט, נקבל בעזרת ה' מתנה עצומה - 'מבחן אהבת תורה'. הלומדים במסגרות ההלכה יוכלו לשתף אתכם כמה טובה וכדאית היא שגרת המבחנים שהורגלו אליה. אני מעדיף לכנות את הבחינה הזו 'מבחן של אהבת תורה'. זוהי איננה בחינת בגרות, אלא בחינה של אהבת תורה המוליכה אותנו למדרגה עליונה יותר. מי שחושש מכך ומרגיש שהוא אינו מסוגל - שימלא את המבחן עם ספר פתוח.

²⁵ דברים, פרק ל, פסוק יט

²⁶ מדרש משלי, פרשה י, סימן א